

КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА РОЛЯТА НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ИДЕОЛОГИИ ПРИ БЪЛГАРИТЕ

Добрин Кирилов Добрев
(1976 – 2023), доцент, доктор,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

A CRITICAL ANALYSIS OF THE ROLE OF POLITICAL IDEOLOGIES IN BULGARIA

DOI: 10.54664/BNAI3288

Dobrin Dobrev
(1976 – 2023),
Associate Professor, PhD,
St. Cyril and St. Methodius University
of Veliko Tarnovo

Abstract: This article provides a critical analysis of whether political ideologies can be compared to religious systems in terms of their essence, manifestations, and functions within Bulgarian society. The paper explores the similarities between the key components of religious systems and political ideologies, focusing on their lack of empirical verifiability and falsifiability. The article argues that while political ideologies cannot be considered scientific explanatory models, they fulfill roles like those of religious systems, offering frameworks for understanding the world, forming identities, and transmitting cultural values. Through an analysis of cultural differences and the ethnopsychological characteristics of Bulgarians, the article examines how these factors influence the adoption and practice of political ideologies in Bulgaria. The paper utilizes the models of Geert Hofstede and Mikhail Minkov to explain Bulgarian preferences for certain ideologies and their perception of political activity. In conclusion, the article highlights that political ideologies play an important social role in contemporary Bulgarian society, comparable to that of traditional religious systems. It also notes that the current cultural and social context witnesses a predominance of quasi-re-

ligious beliefs and values, competing with traditional religions and political ideologies.

Keywords: quasi-religious beliefs; ethnopsychology; religion; political psychology.

Допирателни между религията и политическите идеологии

Ако политическите идеологии не проявяват характеристиките на научните парадигми, можем ли да твърдим, че те приличат на религиозни системи по отношение на тяхната същност, проявления и функции?

Има няколко компонента, които са съществени при определянето на всяка религия или религиозна система и тяхното присъствие е необходимо, за да класифицираме дадена система като религиозна. Тези компоненти включват вярата в съществуването на Бог (или богове, или свръхестествена реалност), убеждението във възможността за комуникация с Бог (или богове, или свръхестествена реалност) чрез различни форми на комуникация, култ или вътрешно съгласувани система от ритуални действия (като поклонение, обреди и пости), религиозни преживявания, произтичащи от практикуването на култа, наличие на религиозни вярвания, представи и идеи, чието съдържание е определено в митологичен разказ, представен в свещени писания, система на моралните ценности, които определят понятията за добро и зло както в общ аксиологичен смисъл, така и в ежедневно поведение, „материалния“ аспект на култа, включително свети места, храмове и култови предмети, и религиозна общност, която практикува религията (Добрев, 2019).

Всички тези компоненти могат да бъдат открити и в практическото приложение на политическите идеологии, дори и тези, които не са изрично обвързани с религиозните доктрини. Водещите политически идеологии не отговарят на описаните критерии за „проверяемост“ и „фалшифициране“. Те не предлагат възможност за емпирична проверка на техните фундаментални

постулати (проверяемост), нито предлагат алтернативни предположения, които, ако се докажат, че са верни, биха демонстрирали своята фалшивост и несъстоятелност (фалсифицируемост). Следователно може да се заключи, че политическите идеологии нямат статут на научни обяснителни модели.

Карл Попър представя алтернативни критични решения на гореспоменатия проблемен цикъл, заменяйки възможността за проверка като положителен критерий за истинността на знанието с отрицателния критерий за фалсификация. Попър твърди, че логиката на научното изследване не може да разчита на потвърдението между теоретично твърдение (хипотеза) и положителни практически резултати поради неизчерпаемостта на социалната практика и присъщата ѝ динамика. Връзката между теоретично решение и практически резултат винаги е временна, тъй като разнобразието от факти налага непрекъснат процес на проверка. Социалната динамика предизвиква уместността на научната теория на всеки следващ етап от нейното развитие.

Положителната корелация между теория и практика е недостатъчна, за да потвърди категорично нейната истинност, докато един-единствен отрицателен аспект е достатъчен, за да отхвърли хипотезата като невярна. Като се вземе предвид критичното положително значение на отрицателните факти, може да се извлече по-надежден критерий за истина. Попър твърди, че логическата индукция, която оправдава или развенчава истината на теория, основана на практика, не е наистина приложима и е придружена от пристрастия. Този подход поставя под въпрос обективността на процеса на научно валидиране.

Попър твърди, че невъзможността за прилагане на положителния критерий за проверка налага търсене на възможни несъответствия. Когнитивното ограничение на индуктивното търсене може да бъде компенсирано от когнитивния потенциал на дедукцията. В логиката на научното познание еднопосочната връзка между теория и опит, както и нейният по-развит вариант теоретична хипотеза-опит-теория е незадоволителна. Решението на Попър не променя позициите в рамките на тази едноизмерна

равнина, но променя ранга на връзката в рамките на опциите: проблем-възможни решения-критика (проверка за насрещни потвърждения и фалшификация)-отхвърляне на хипотетичното решение или временно приемане като валидна теория .

Всяка теория, потвърдена чрез този критерий, се счита за временно приемлива истина, подлежаща на последваща критика и отворена за по-ефективно разрешаване. Извличането на положителното логическо значение от опровержението или така наречения „отрицателен факт“, заедно с изграждането на отворен цикличен модел за разрешаване на критерия за истинност във функционирането и развитието на научното познание, представлява познавателен резултат, който е в съответствие с класическата критична философия подходи, като същевременно предоставя ново и значимо решение, предложено от Карл Попър (Русева, 2008)

Струва си да се отбележи, че всяка политическа идеология, съзнателно или не, се стреми да бъде научен обяснителен модел в областта на социалните науки. Това е така, защото всяка видна политическа доктрина се основава на всеобхватни методологически принципи и подходи, които преобладават при формулирането на обяснения относно произхода, природата, целта, моделите на функциониране и крайната цел на индивидите и обществото. Тези идеи и подходи са характерни и за водещи парадигми в социалните науки.

Например, основните концепции на социализма и комунизма се приравняват към тези на подхода на дейността в психологията – подчертавайки, че битието на човека определя неговото съзнание и че диалектиката служи като основа за развитие, наред с други. По същия начин допусканията на либерализма и неолиберализма са сходни с тези на позитивизма и бихейвиоризма – подчертавайки значението на емпиричните прояви над същността и съответно влиянието на стимулите на свободния пазар върху поведението. Може дори да се твърди, че политическите идеологии, възприети от управляващите, оформят тенденциите и изследователската програма в областта на социалните науки.

Въпросът за природата на научното познание, неговите граници, логическата легитимност и следователно съвременните критерии за научност се дефинират в рамките на философския позитивизъм и неопозитивизъм. Русева посочва, че в рамките на тези когнитивни търсения се достига до концепцията за проверимостта в нейния фактологичен и формализиран вид. Изравняването между познатото (въплътено в концепции) и сетивния опит легитимира знанието като научно. Тази перспектива предполага, че само хипотези и теории, подлежащи на емпирично доказателство чрез налични изследователски методи, се считат за научни и верни.

Когато разглеждаме ролята на политическите идеологии в осъществяването на реална политическа дейност, фокусът ни ще бъде върху три основни въпроса: Смятат ли се политическите идеологии за научни обяснителни модели? Можем ли да твърдим, че политическите идеологии споделят сходства с религиозните системи по отношение на тяхната същност, проявления и функции? Кои са основните фактори, които оказват най-силно влияние върху практическото прилагане на политическите идеологии?

Подобно на религиозните системи, политическите идеологии установяват набор от ценности, които обхващат понятия за добро и зло, справедливост и несправедливост и т.н.

Тези ценности се превръщат в морални регулатори за вярванията и поведението на техните привърженици, прониквайки в различни аспекти на социалния живот. Политическите ценности се проявяват чрез убеждения, нагласи, стереотипи и вярвания, които са заложени в свещени идеологически писания като произведения на основатели, политически манифести и декларации. Идеологиите осигуряват рамка за разбиране и осмисляне на човешкия живот, служейки като средство за оценка на другите и ръководейки вземането на решения. Поради сложността на експертизата във всички области, хората често разчитат на идеологията, която поддържат, като ръководство за разпознаване на истината и коректността.

В традиционния картезиански възглед за науката се прави ясно разграничение между научния и религиозния мироглед. Научният мироглед отразява действителното съществуване на света, докато религията се разглежда като въображаема. Политическите идеологии обаче съчетават както рационални, така и ирационални елементи, сливайки научните и религиозните аспекти. Например атеистичният социализъм и комунизмът се стремят към идеално общество, което е ирационално и непостижимо, подобно на концепцията за християнския рай. Либерализмът и неолиберализмът, от друга страна, разчитат на емпирични данни и математически модели, но все пак насърчават ирационалната представа за „невидимата ръка на пазара“, която е паралелна на идеята за Божието провидение в християнството.

Тези вярвания, в очите на съответните им идеологии, се третират като постулати или религиозни догми, които не изискват доказателства и не могат да бъдат опровергани. В религиозните системи комуникацията с божественото се осъществява чрез различни форми на молитва и пряка връзка със свръхестественото. Тези преживявания са силно субективни и зависят от състоянието на съзнанието на индивида, винаги придружени от силни емоционални преживявания. По същия начин участието в политически дейности предизвиква набор от емоционални преживявания, сравними с религиозната ангажираност със свръхестественото. Тези преживявания могат да включват еуфорията от свързването с харизматичен политически лидер, емоционалното заразяване и катарзиса на митингите и протестите и вътрешното емоционално удовлетворение, получено от подкрепата за справедлива политическа кауза. Съществуването на религиозни доктрини силно зависи от техните последователи. Една религия може да остане „жива“ само докато има религиозна общност, която практикува нейните ритуали и вярвания. По подобен начин политическите идеологии изискват съществуването и динамиката на реални политически организации, за да поддържат своята практика и застъпничество.

Религиозната практика налага спазването на ритуали и създаването на специален ритъм в живота на вярващите, често обвързан с физически прояви като свети места и свещени предмети. Политическата дейност също включва извършването на ритуални действия, като церемонии по посвещение и периодични събирания, които се регулират от закони и устави. Както религиозните, така и политическите практики изискват активното емоционално и поведенческо участие на своите последователи. Освен това политическите култове имат свои собствени „свещени места“ и „храмове“, символизиращи идеологията и нейните лидери, заедно с други култови предмети като знамена и емблеми. Религиозните вярвания се характеризират със своята силна ирационалност, тъй като не изискват рационални или научни доказателства за своето съществуване. Освен това религиозните преживявания често са придружени от интензивни емоционални реакции. Рационалните аргументи, които разкриват недостатъците на ирационалните системи от вярвания, не намаляват вярата; те или се пренебрегват, или дори укрепват вярата. Същата тази ирационална система от вярвания, придружена от силни емоционални преживявания, може да се наблюдава и в политическите идеологии.

Политиката и българинът

Иван Костов, бившият министър-председател на България, признава, че в политическите идеологии и програми се вярва, но тяхната валидност не може да се докаже емпирично с факти. Въпреки че социологическите и поведенчески методи могат да изследват разпространението и влиянието на идеите, те са недостатъчни за доказване на правилността на всяка политическа идеология (цитатът е от интервю с Иван Костов от 06.07.2020 г., www.kultura.bg).

От 19-ти век насам политическите идеологии все повече навлизат в психологическите функции, традиционно изпълнявани от религиите, а именно формиране на идентичност, предаване на културни ценности и компенсаторна функция. Политическите организации създадоха нови разделения и идентичности, за-

меняйки традиционната религиозна дихотомия на „християни“ срещу „нехристияни“ с „левичари“ срещу „десни“ поддръжници или националисти срещу глобалисти. Предаването на културни и духовни ценности, които някога са били сфера на религията, сега придобива политическа окраска, образувайки политическа традиция в социалните отношения. Нововъзникващите политически субекти търсят легитимност, като се присъединят към съществуващите политически традиции или се разграничат от тях.

В обобщение, докато политическите идеологии не заместват напълно религиозните системи, те изпълняват подобни социални роли и функции за значителен брой съвременни българи. Освен това, нови вълни от религиозно-философски доктрини и неорганизирани вярвания набират сила, предизвиквайки както традиционните религиозни вярвания, така и политическите идеологии. Преобладаването на квазирелигиозни индивиди в българското общество предполага, че традиционните религиозни вярвания се заменят с нови системи от вярвания и ценности, включително такива, насърчавани от политически идеологии.

Изследването на европейските ценности, проведено през 2008 г., разкрива, че религията играе основна роля в живота само на малък процент от българите, докато други аспекти като семейство, работа и приятелства се оценяват като по-важни. В същото време изследването показва, че българите все още поддържат консервативни ценности, но тези ценности не са непременно в рамките на традиционния ислям и християнство. Следователно може да се заключи, че политическите идеологии изпълняват социални роли и функции, свързани преди с традиционните религиозни вярвания за значителна част от съвременните българи. Освен това се появяват нови религиозно-философски доктрини и неорганизирани вярвания, които се конкурират както с традиционните религии, така и с политическите идеологии. Проучванията, проведени през 2018 г., показват вяра в свръхестествени способности, пророчески способности и различни ритуали като заклинания и гадаене сред българските граждани.

Доказателства в подкрепа на тезата, че политическите идеологии приличат на религиозни системи и се конкурират за последователи, могат да бъдат намерени в преобладаването на квазирелигиозни и нерелигиозни индивиди в съвременното българско общество (Добрев, 2019).

Предишни изследвания на религиозността разчитаха единствено на самоопределението като критерий за религиозна принадлежност. Според последното национално преброяване през 2021 г. мнозинството от българските граждани се определят като източноправославни християни. По-нататъшният анализ обаче разкрива разминаване между самоидентификацията и действителните религиозни вярвания и практики.

Например, значителен процент от българите вярват в съществуването на някаква духовна или свръхестествена сила, но само малцинство приемат съществуването на Бог (www.europeanvaluesstudy.eu), както го определят традиционните монотеистични религии. Нещо повече, много българи вярват, че множеството религии съдържат някои истини, противоречащи на догмите на традиционните религии. Това показва, че самоопределението само по себе си не е надежден критерий за определяне на религиозната принадлежност. Понятието квазирелигиозни индивиди е въведено, за да опише тези, които се идентифицират като вярващи, но не се придържат към светогледа, ценностите, вярванията и ритуалите, свързани с традиционните религии (Мавродиев, 2019). Религиозните системи имат перспектива, насочена към бъдещето, тъй като предоставят ясна визия за отвъдния живот, която е насочена към страха от неизвестното, мощен човешки страх. Те също така изпълняват компенсаторна функция, като предлагат утеха за болката, разочарованието и страданието, изпитани в несъвършения свят и съществуване. Тези системи компенсират недостатъците на сегашния свят, като обещават по-добър свят в отвъдния живот, където справедливостта ще възтържествува и праведните ще бъдат възнаградени. Политическите идеологии също се фокусират върху бъдещето, но в контекста на

земния живот на индивида и идеалното общество, което може да бъде постигнато чрез прилагането на политическата доктрина.

Алфред Адлер предлага хората да живеят според „принципа на фиктивния финализъм“, който включва приемането на фиктивни понятия, които не отговарят на реалността, като вярата в равенството между всички хора или идеята, че целта оправдава средствата. Тези представи мотивират човешкото поведение, но в действителност са непостижими. По подобен начин политическите идеологии изпълняват компенсаторна функция, като предоставят модели и решения за справяне с недостатъците на настоящата социална реалност, като по този начин намаляват безпокойството и недоволството сред гражданите. По същество обаче те са измислени и недостижими идеали.

Когато се изследват предизвикателствата, пред които е изправено прилагането на политическите идеологии на практика, от съществено значение е да се прави разлика между теоретичните рамки на политическите доктрини и тяхното действително приложение в конкретни политики в различни културни и исторически контексти.

Успехът или неуспехът на прилагането на политически идеологии се влияе от различни външни фактори, като специфичните обстоятелства и среди, в които се прилагат. Например неуспешният преход в българското общество през последните три десетилетия да се приписва само на недостатъците на неолибералната идеология е неадекватно.

Фактори като затруднена икономика, корупция, престъпност и безработица играят значителна роля за възпрепятстване на ефективното прилагане на либералните идеали. Анализирането на влиянието на отделните фактори върху политическата дейност изисква цялостен интердисциплинарен анализ, който няма да изследваме напълно в това изследване. Вместо това ще се съсредоточим върху влиянието на българските етнопсихологически характеристики върху политиката и политическите актьори.

Опирайки се на модела на културните различия на Герт Хофстеде, разширен от Михаил Минков, ще разгледаме конкрет-

но измеренията индивидуализъм-колективизъм и егалитаризъм-неравенство и техните импликации върху политическата активност в България.

Изследването на Минков допълнително предполага връзка между богатството на обществото и преобладаването на индивидуалистичните ценности. В богатите общества хората имат повече възможности за личен растеж и развитие, намалявайки зависимостта си от семейна или колективна подкрепа. В по-бедните общества като българското обаче колективистичните тенденции продължават да съществуват поради ограничените възможности за индивидуален напредък. Въпреки известно натрупване на богатство в постсоциалистическа България, колективистичният манталитет остава преобладаващ, оказвайки влияние върху политическото поведение, характеризиращо се с корупция и фаворизиране. Колективистичната ориентация на българите е проникнала във всички нива на политическата дейност, което води до система, характеризираща се с роднински връзки, покровителство и корупция (Минков, 2007).

Политическите лидери дават приоритет на лоялността и подчинението пред заслугите и опита, поддържайки култура на кумовство и непотизъм. Тази утвърдена система възпрепятства напредъка и поддържа цикъл на зависимост от лични връзки, а не от обективни критерии за вземане на решения. Измерението индивидуализъм-колективизъм на Хофстеде подчертава разликите в начина, по който обществата възприемат индивидите в своята общност. Индивидуалистичните култури дават приоритет на личните качества и постижения, докато колективистичните общества наблягат на груповата сплотеност и семейните връзки. Високият резултат на България по скалата на колективизма показва силно придържане към традиционните семейни ценности, ограничена емпатия към непознати и фокус върху личните отношения пред бизнес отношенията. Тези културни черти имат отражение върху различни аспекти на българското общество, като корупция, социални йерархии и стилове на общуване.

Последиците от неравенството включват съпротива срещу властта, групов сплотеност и действия на съпротива като измама, укриване на данъци и нечестни практики, възприемани като оправдани в лицето на несправедлива система. Този начин на мислене крие рискове за гражданското общество и държавата, като възпрепятства формирането на конструктивна политическа опозиция и пречи на желанието за значима политическа промяна.

Концепцията за „място на контрол“, въведена от J. Rotter, подчертава различните начини, по които индивидите приписват успех и провал. Тези с външен локус на контрол приписват резултатите на външни фактори като съдба или късмет, докато тези с вътрешен локус на контрол приписват резултатите на собствените си действия и способности.

Българите са склонни да проявяват външен локус на контрол, което може да допринесе за тяхното разчитане на външни фактори за решаване на проблеми и склонност да обвиняват другите за неуспехите (Минков, 2002). Този външен локус на контрол е свързан с колективизма и е свързан с липсата на инициатива, независимост, солидарност, предприемчивост и политическа пасивност. Освен това, културното измерение на „равенство - неравенство“ (дистанция на властта) влияе върху степента, в която гражданите участват в управлението. Неегалитарните общества, в това число и България, се характеризират с неравностойна динамика на властта, йерархични структури и политическа пасивност сред гражданите (Hofstede, 2001).

Комуналните аспекти на българското общество и политика допринасят за девалвацията на индивидуалните качества и ценности, както и за ограничения политически прогрес в страната. Лицата, назначени на политически позиции, често се сблъскват с бързи последици, като загуба на власт, репутация и бизнес възможности, поради промени в политическата власт или предателство от собствените им колеги. Тази динамика насърчава култура на „политически егоизъм“, при която политиките дават приоритет на личната изгода пред благосъстоянието на обществото, из-

бирателите или политическата си партия. Това поведение се характеризира с политически конформизъм, предателство и опортюнизъм, където политиките лесно изоставят своите принципи и вярност за лична изгода.

Избирателната система в България допълнително изостря този проблем, тъй като по-малките политически партии трябва да направят компромис със своите ценности и обещания, за да формират коалиции с по-големи партии, за да получат власт. Тази култура на приоритизиране на личните интереси пред обществените интереси не се ограничава до политиката, както се вижда от проучвания, показващи склонността на българите към отказ от сътрудничество на работното място и отвращение към колективния труд.

Поради наличието на колективизъм и неравенство в определени култури, хората развиват копнеж за силен лидер, често наричан „Бащата“ или „силната ръка“, който може да осигури решения за всички ситуации. Администрациите на Путин и Ердоган служат като примери за този тип политическо лидерство в съвременното, правейки умишлени паралели с монотеистичната религиозна концепция за крал или султан, който е избран от Бога да управлява безупречно и неограничено.

Тази представа за фигура „Баща“ се проявява и в българската политика, особено в образа на бившия лидер Тодор Живков. Българското общество обаче притежава предмонотеистичен колективен морал, който крие рискове за този тип политическо лидерство. В монотеистичните религии се смята, че монархът (или техният политически еквивалент) притежава качества, специално избрани от Бог, за да управлява цял живот. Следователно царевубийството или насилственото отстраняване на политически лидер от власт е забранено и се счита за морално неприемливо. В предмонотеистичния колективен морал монархът (или политическият лидер) се разглежда просто като временен съд за божествена сила. Ако знаци показват, че лидерът е загубил тази власт (като продължителна болест или слабост), колективът насилствено ги отстранява от властта, за да предотврати нараняване

на общността, практика, известна като „свещено царубийство“. Например византийски разказ от 13-ти век описва смъртта на хан Крум като сакрално царубийство, извършено от собствения му народ, прабългарски обичай, прилаган, когато владетелят губи „божествената си рента“ поради немощ. В този контекст използването на мотива за „Бащата“ в българската политика крие риск от внезапна политическа гибел и детронация, често от ръцете на техните последователи, когато се появят признаци на политическа слабост.

Негативната идентичност и вътрешното противопоставяне в рамките на националната общност са особено ярки в българския политически живот. Това не може да се дължи само на крайно леви или десни идеологии, тъй като интензивната конфронтация по отношение на политическите убеждения съществува сред българите много преди появата на тези идеологии. Следователно, антагонистичните политически организации продължават да съществуват в съвременните времена, формирани и легитимирани, не за да подобрят обществото като цяло или да осигурят по-добър живот за всички граждани, а единствено за да попречат на техния обявен враг, независимо дали е опозиционна организация или идеология, да достигне власт.

Кратък преглед на политическия дискурс в България, особено през последните три десетилетия, разкрива, че негативната критика към опонентите и негативната политическа пропаганда са много по-ефективни за спечелването на избори, отколкото насърчаването на положителни политически алтернативи. Освен това значителен процент от българите са склонни да гласуват срещу някого или нещо, а не в подкрепа на определен човек или кауза.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

1. Добрев, Д., „Религиозна принадлежност и национална сигурност“. – В: ПОРЕДИЦА за трансгранично сътрудничество „Нови предизвикателства пред сигурността и развитието на Балканите“, те-

матичен сборник с научни изследвания, том 6, състав. проф.д.н. Вихрен Бузов, Велико Търново: Издателство Ивис, 2019, с. 312–321. // **Dobrev, D.**, „Religiozna prinadlezhnost i natsionalna sigurnost“. – V: POREDITsA za transgranichno satrudnichestvo „Novi predizvikatelstva pred sigurnostta i razvitieto na Balkanite“, tematichen sbornik s nauchni izsledvaniya, tom 6, sastav. prof.d.n. Vihren Buzov, Veliko Tarnovo: Izdatelstvo Ivis, 2019, s. 312–321.

2. **Мавродиев, С.**, „Иван Кинкел: За произхода на религията“, Списание „Философия“, Volume 28, Number 1, София, 2019, с. 86–98. // **Mavrodiev, S.**, „Ivan Kinkel: Za proizhoda na religiyata“, Spisanie „Filosofiya“, Volume 28, Number 1, Sofiya, 2019, s. 86–98.

3. **Минков, М.**, Защо сме различни? Межкултурни различия в семейството, обществото и бизнеса, София, 2002. // **Minkov, M.**, Zashto sme razlichni? Mezhdukulturni razlichiya v semeystvoto, obshtestvoto i biznesa, Sofiya, 2002.

4. **Минков, М.**, Европейци сме ний, ама... България върху културната карта на света, София, 2007. // **Minkov, M.**, Evropeytsi sme niy, ama... Bulgariya varhu kulturnata karta na sveta, Sofia, 2007.

5. **Русева, М.**, „Спорът за позитивизма и отношението между социална теория и социална практика“, Библиотека „Диоген“, „Философия, история, политика“, сборник, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 2008, , том 16, кн.2, с. 53–93. // **Ruseva, M.**, „Sporat za pozitivizma i otnoshenieto mezhdu sotsialna teoriya i sotsialna praktika“, Biblioteka „Diogen“, „Filosofiya, istoriya, politika“, sbornik, Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, Veliko Tarnovo, 2008, , tom 16, kn.2, s. 53–93.

6. **Hofstede, G.**, Culture’s Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001.

